

Nazismen är nattsvart men andra lika mordiska regimer passerar nålsögat. Axel Odelberg söker en förklaring.

Nackskottets kvalitet

Auschwitz ligger någonstans sydväst om Krakow, men jag hittar inte namnet på bilkartan. Till slut plockar jag fram min. Loney Planet-guide över Polen. Aha! Auschwitz heter Oswiecim på polska och det finns på kartan. Jag söker mig fram på småvägar söderut från motorvägen mellan Katowice och Krakow.

Auschwitz var egentligen tre olika koncentrationsläger. Det mest betydande, det vi känner från suggestiva filmbilder av SS-soldater med ångande andedräkter i hårt strålkastarsken, tåg som kör in genom lägrets bevakningsstörnskrönta port och frusna hunsade människor som lastas av tågen och brutalt leds bort mot förintelsen, det heter Auschwitz-Birkenau.

Det ligger granne med ett villaområde ett par kilometer söder om Oswiecim. Vägen korsar det gamla järnvägspåret som leder in mot avlastningsperrongerna på det inhägnade lägerområdet. Idag är Auschwitz-Birkenau ett vindsvept museum över mänsklig ondska. För ett drygt halvsekel sedan var det en modern fabrik för rationell massproduktion av död med senaste teknik.

Judiska skolbarn guidas runt bland barackerna viftande med israeliska pappersvimplar i händerna. En fransk TV-reporter gör en förnumstig ståuppa framför resterna av gaskamrarna.

Auschwitz förenar. Inför det som hände här och på andra håll i Nazityskland kan majoriteten av mänskligheten samlas i avsky. Det är klockrent enkelt att fördöma nazismens brott. Det finns inga förmildrande omständigheter, ingen gräskala. Hitler startade andra världskriget och lät avrätta sex miljoner judar.

Arier hade inget att frukta från Hitler, men judar och zigenare desto mer. I Ryssland kunde ingen känna sig säkra.

upprörd att forskaren avstängdes. Detta politiskt korrekta avsteg från yttrandefriheten och forskningens frihet hade inte ägt rum om forskaren hade bjutit in en maotist.

Statsminister Persson har initierat specialundervisning om nazismens brott i skolorna och skickat en delegation honorarietors med Thage G Peterson i spetsen till Auschwitz. Specialundervisning för att erinra om kommunismens brott och någon delegation till Gulag har inte aviserats.

När en förläggare gav ut Hitlers *Mein Kampf* häromåret blev många upprörda. Maos lilla röda har inte bestått samma uppmärksamhet. Många människor, bland dem statsministern, tycker uppenbarligen att Hitlers brott står i särklass, trots att Stalin och Mao tagit livet av fler. De ser så att säga mer till kvaliteten än till kvantiteten. Det finns en kvalitetskillnad.

Där Stalins blodtörst var godtycklig, slumpartad och utan annat mål än att bevara Stalins makt, var nazismen systematisk, förutsägbar och målinriktad. Världen skulle befrias från den judiska rasen. Arier hade inget att frukta från Hitler, men judar och zigenare desto mer. I Ryssland kunde ingen känna sig säkra. Kanhända gör det Hitler till den värste.

Metoderna skilde sig också åt. Förintelselägren var industrier där man strävade efter att öka produktiviteten för att snabbare nå judefrågans slutgiltiga lösning. I Ljubljanka-fängelset avrättades folk med nackskott utan industriella effektivitetskrav. Även det kan på ett pervert vis tala till Stalins förmån, fast offren kvittar nog dessa nyanser lika.

23 december 1997
AXEL ODELBERG

Klättrarkommersen på Mount Everest

Galenskap tar sig många former i västvärlden. Klas Östman ger Krakauers bidrag till berg-och-blod-porren högt betyg.

I maj 1996 dog elva människor på Mount Everest. Fyra av dem var anställda eller kunder hos resebyrån Adventure Consultants, som specialiserat sig på att få upp även mediokra klättrare till toppen mot en avgift på 65 000 dollar per person. Bland de överlevande fanns den framstående vildmarksskribenten Jon Krakauer, vars skildring av tragedien, *Into Thin Air*, hör till årets mest omskrivna böcker i USA.

Bergsbestigning

Jon Krakauer
*Into Thin Air:
A Personal Account
of the Mount Everest Disaster*
Villard Books, 1997

Uppmärksamheten beror inte bara på sensationslystnad. Boken har alla förutsättningar att bli åtminstone en mindre klassiker.

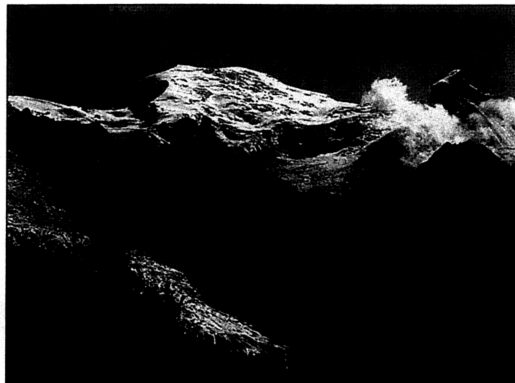
Krakauer hade fått i uppdrag av tidningen *Outside* att skriva om den nya utvecklingen inom den klättring på mycket höga höjder – över 8 000 meter – som tidigare varit förbehållen verkliga elitatletiker. På senare år har det tydliga kommit in fler välbärgade människor bland dem som drömmer om Everest och andra legendariska berg, men som inte är tillräckligt skickliga för att bestiga dem utan hjälp. Allt fler ur klättrarelliten har därmed börjat försörja sig på att hjälpa upp dyrt betalande kunder.

Konkurrens skördade liv

Namnknuggast bland dessa professionella Everestguider var vid tiden för katastrofen Rob Hall, grundare och ägare av Adventure Consultants. Men Hall hade fått en allt allvarigare konkurrent i sin vän Scott Fischer och hans företag Mountain Madness. Den konkurrensen var förmodligen en starkt bidragande orsak till tragedien.

Om jag förstär Krakauer rätt vore toppen av Mount Everest ganska enkel att bestiga, rent tekniskt, om den inte var belägen på över 8 500 meters höjd. Men på den höjden – dödszonen – gör syrebrikt, iskyla och orkanvindar att varje attack mot toppen blir en kamp mot stoppuren. En av de sällsynta dagarna med lugnt väder måste väntas, och hinner man inte upp – och ner – innan det slår om igen blir läget snabbt kritiskt även för den allra bästa klättrare. Därför brukar särskilt kommersiella expeditioner som Halls och Fischers, med mer amatörmässiga deltagare, ha en absolut tidsgräns då alla måste vända, oavsett om de nått toppen eller inte.

Nu ville såväl Rob Hall som Scott Fischer utnyttja det goda väder som förutspåddes den 10 maj och bägge hade goda skäl att

Berget ropar. Västerlänningen längtar bort från sitt tryggt triviala vardagsliv. Möjligheten att sätta sig själv på enkla men avgörande prov existerar bara i sagan, filmen och på 8 000 meters höjd.

just denna dag verkligen få upp alla sina kunder. Hall hade Krakauer i sitt följ. Fischer hade Sandy Pittman, en välkänd societetskvinna från New York som via satellittelefon lämnade rapporter till pressen.

Halls grupp hade störst svårigheter och några av klättrarna vände om på eget bevåg. När tidsgränsen passerades klockan två på eftermiddagen var det bara två av de betalande kunderna som nått toppen. Då bestämde sig Hall för att vänta ytterligare en stund, trots att vädret började bli sämre.

Det skulle visa sig katastrofalt. När den siste i gruppen, en man vid namn Doug Hansen, äntligen kom upp hade han tömt sina syretuber och var uttröttad. Hall och guidekollegan Andy Harris lyckades inte hjälpa honom ner, utan stannade kvar med honom i dödszonen när mörkret föll och vinden ökade till storm.

Den omtöcknade Hall frös ihjäl medan han stod i radiokontakt med baslägret. Exakt vad som hänt med Hansen och Harris berättade han aldrig och deras kroppar har inte återfunnits.

Även Halls rival Scott Fischer dog förmodligen samma natt. Alla hans kunder nådde toppen, men till priset av att Fischer själv överansträngde sig. Det gällde också hans *nintar* – cheffsherpa – Lop-sang Jangbu, som närmast dragit Sandy Pittman upp. När stormen slog till blev Fischer kvar i en utsatt position på berget och sherpan orkade inte undsätta honom.

Egoism och feghet

Äregirighet och dåligt omdöme hos flera av de inblandade verkar alltså ha bidragit till dödsfallen. Men egoism, känslökyla och vanlig feghet var inte heller frånvarande. Tre indiska klättrare dog samma natt som Hall, Fischer och de andra, och om man får tro Krakauers skildring ignorerades indianernas nödläge av en japansk expedition som inte ville bli fördröjd på sin väg uppåt.

Samtidigt har Krakauer förbryllande lite att säga om det som ändå framgår så tydligt i *Into Thin Air*: nämligen att han själv var med om beslutet att lämna två

medvetlösa klättrare att dö i snön. Krakauer och hans kamrater intalade sig att de två var bortom all räddning, och att de själva måste spara sina krafter för att överleva. En av de övergivna vaknade upp ur medvetlösheten och lyckades rädda sig på egen hand, men är nu svårt invaliderad av frostsador.

I dödszonen har somliga modet att göra det rätta, även när det kostar dem livet. Andra visar sig svagare, men överlever för att berätta om det.

Trätan om kommersialiseringen av klättring på mycket höga höjder, det som Krakauer egentligen var på Everest för att skriva om, angår egentligen bara bergsklättrarna själva. Sociologiskt är väl det intressanta varför det över huvud taget har blivit så många fler som är beredda att satsa så mycket – det må vara tid eller pengar – för att ta sig till Everest och riskera livet.

Bergsbestigarpionjären George Mallory förklarade en gång att han ville klättra upp på berget "för att det finns där". Idag kanske svaret är "för att det inte finns något annat". Nästan ingenstans kan en modern västerlänning helt kapa förbindelsen med sitt tryggt triviala vardagsliv. Möjligheten att sätta sig själv på enkla men avgörande prov existerar bara i sagans och Hollywoodfilmernas värld. Och på över 8 000 meters höjd.

I dödszonen har somliga modet att göra det rätta, även när det kostar dem livet. Andra visar sig svagare, men överlever för att berätta om det. Som Jon Krakauer. Med *Into Thin Air* har han skapat en berättelse som är värdig sitt allvarliga ämne. Den lågmälda stillsakerhet får en historia som kunde ha blivit bara blod-och-berg-pornografi att ändå alla som någon gång bekymrat sig om sådant som döden, moralen och modet att göra det rätta. Eller modet att erkänna när man har gjort ohylligt fel.

KLAS ÖSTMAN